

MARK LAWRENCE SCHRAD

DEJINY
PÍSANÉ
VODKOU

ALKOHOL, AUTOKRACIA
A TAJNÉ DEJINY RUSKA

premedia

MARK LAWRENCE SCHRAD

DEJINY
PÍSANÉ
VODKOU

Alkohol, autokracia
a tajné dejiny Ruska

Z angličtiny preložil Igor Otčenáš

*Vydanie knihy z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia*

u. fond
na podporu
umenia

Mark Lawrence Schrad: Dejiny písané vodkou

Alkohol, autokracia a tajné dejiny Ruska

Prvé vydanie

Copyright © Mark Lawrence Schrad 2014

Copyright © Oxford University Press 2014

Translation © Igor Otčenáš, 2017

Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia, 2017

All rights reserved

ISBN 978-80-8159-541-7

*Pre moju manželku Jennifer.
Chcel by som toľkými slovami vyjadriť toľko vecí,
no ani jedno nedokáže opísať moju lásku a vďačnosť za to,
kým si a čo všetko robíš.*

OBSAH

<i>Predslov</i>	9
<i>Úvod</i>	15
1. Vodka a politika	26
2. Samohonka: Ivan Hrozný a alkohol na moskovskom dvore	39
3. Peter Veľký: modernizácia a intoxikácia	48
4. Ruské cárovné: moc, sprisahania a vodka	60
5. Vražda, intrigy a záhadný pôvod vodky	70
6. Prečo vodka? Ruská štátnosť a pôvod závislosti	85
7. Vodka a pôvod korupcie v Rusku	101
8. Vazalstvo s vodkou, odpor s vodkou... zrovnoprávnenie s vodkou?	118
9. Pero, meč a fľaška	133
10. Opilci na fronte: alkohol a cárska ruská armáda	153
11. Mikuláš Pijan, Mikuláš Triezvy	172
12. Vymohla prohibícia ruskú revolúciu?	188
13. Vodka a komunizmus	200
14. Industrializácia, kolektivizácia, alkoholizácia	217

15. Vodka a disent v Sovietskom zväze	236
16. Gorbačov: reforma a politika (a vodka)	255
17. Spôsobil rozpad Sovietskeho zväzu alkohol?	272
18. Fľaška a Boris Jelcin	285
19. Alkohol a demodernizácia Ruska	305
20. Ruský kríž	322
21. Vzostup a pád Putinovho národného šampióna	333
22. Medvedev proti dejinám	354
23. Koniec politiky presiaknutej vodkou?	372
<i>Doslov</i>	387
<i>Poznámky</i>	399

PREDSLOV

Kniha o Rusku a vodke? Ako to prijmu ruskí čitatelia? Keď som napísal pre *New York Times* článok na túto tému, všimla si ho ruskojazyčná blogosféra. Netrvalo dlho a našiel som tam poučnú repliku presiaknutú nevyhnutným sarkazmom na adresu dôverčivého cudzinca a jeho pomýlenej predstavy o Rusku: „Vodka? Hej, keď už budeš o tom písať, nezabudni na medvede a balalajky.“ Zakrátko k tomu pribudli desiatky ďalších uštipačných poznámok a posmeškov.¹

Je pravda, že konfrontovať ustálené kliše nie je najvďačnejšia práca. Najmä ak sa nejaký nelichotivý obraz týka celého národa, vyvoláva to reakciu zvonka i zvnútra skupiny, ktorú majú takéto stereotypy opisovať. Tí, čo sú vnútri skupiny, obvykle takéto citlivé témy bagatelizujú alebo odmietajú. Sympatizujúci nezúčastnení sa to zvyčajne snažia zdvorilo ignorovať. Dotknutá strana sa len zriedkavo zmieri so zdanlivou urážkou a ešte zriedkavejšie bude niekto brániť vo vyšetrovaní a skúmaní pozadia.

Naozaj sa pri štúdiu Ruska – jeho obyvateľov, kultúry, politiky a histórie – stretávame so všeobecne prijímaným a nepríjemným stereotypom o Rusoch ako beznádejných opilcoch. Ľudia, ktorí sotva dokážu nájsť Rusko na mape, si ho okamžite spájajú s opilstvom a tí, ktorí sa učia ruštinu, určite vedia oveľa skôr povedať „vodka“ než „ahoj“.

Lenže táto predstava neplatí výlučne u cudzincov. Na prelome nového milénia robilo Všeruské centrum pre štúdium verejnej mienky anketu medzi bežnými ruskými občanmi, čo považujú za hlavný symbol Ruska 20. storočia: vodka porazila nielen medvede a balalajky, ale aj matriošky a dokonca aj útočnú pušku AK-47.² Keď išlo o prípadné výzvy do budúcnosti Ruska, len desať percent opýtaných v tejto ankete označilo také rutinné témy ako „národná bezpečnosť“, „hospodárska kríza“ a „ľudské práva“. Zhruba od dvadsaťpäť do tridsať percent respondentov opakovane spomenulo „terorizmus“ a „zločinnosť“. Naopak, to, čo Rusi rok čo rok považujú obvykle za najťaživejší problém budúcnosti svojej krajiny, je „alkohol a drogová závislosť“. Za taký ho označilo päťdesiat až šesťdesiat percent opýtaných.³ No aj tak platí, že hoci

všetci uznávajú alkohol za hlavný sociálny problém Ruska, vodka má v jeho dejinách a kultúre zapustené také hlboké korene, že už len samotné priznanie – navyše bez príkras a konfrontačne – endemickosti tohto problému pôsobí akosi nezdvorilo, najmä ak sa tým chce zaoberať niekto zvonku. Je však pravda, že kým každá rozvinutá krajina na tejto planéte vyriešila svoju takzvanú alkoholickú otázku už pred sto rokmi, v Rusku sa alkoholizmus týka aj vysokej politiky. Na prelome rokov 2011 a 2012 sa napríklad v Moskve zdvihla nevídaná vlna ľudového odporu, ktorá takmer zabránila Vladimirovi Putinovi v treťom nástupe do funkcie ruského prezidenta po štyroch rokoch pôsobenia v kresle predsedu vlády za prezidentovania jeho protežanta Dmitrija Medvedeva. Vo svojom poslednom veľkom prejave v Dume – dolnej komore ruského parlamentu – pred svojou reinauguráciou Putin osobitne označil povážlivú zdravotnú a demografickú situáciu v krajine za jednu z najvážnejších politických úloh jeho administratívy. „Bez vojen alebo prírodných katastrof,“ povedal Putin, „si fajčenie, alkohol a drogy vyžadujú ročne pol milióna životov našich spoluobčanov. To je prosto hrôzostrašné číslo.“ Ak Putin netrpí stratou pamäti, tieto naozaj hrôzostrašné údaje by nemali byť žiadnym prekvapením: on sám počas svojho prvého i druhého pôsobenia vo funkcii (2000 – 2008) takmer totožnými slovami opakovane bedákal nad desivou daňou, ktorú Rusi platia za konzumáciu vodky.⁴

Od chvíle, ako sa Putin objavil v roku 1999 na politickej scéne, sa ruské sociálne ukazovatele v porovnaní s nepredstaviteľnou sociálnou devastáciou a hospodárskou demodernizáciou obdobia bezprostredne po páde komunizmu v roku 1991 bezpochyby zlepšili. Hospodárstvo rástlo počas celého desaťročného obdobia rokov 1998 až 2008 tempom sedem percent ročne. Potom však aj Rusko zasiahla globálna finančná kríza. No hoci makroekonomické údaje signalizovali vzostup, údaje týkajúce sa priemernej dĺžky života v Rusku skôr pripomínali údaje z krajín subsaharskej Afriky než postindustriálnej Európy. Dokonca aj dnes sú vyhliadky priemerného ruského tínedžera, že sa dožije šesťdesiatich piatich rokov, horšie ako chlapcov v ich veku z krajín, ako je Somálsko či Etiópia.⁵ No na rozdiel od týchto zúfalých štátov nie je na vine podvýživa či hladomor, ba ani zablúdené guľky občianskej vojny: na vine je vodka, bez obalu a bez debaty. Rusi konzumujú v priemere osemnásť litrov čistého alkoholu ročne – čo je dvakrát viac, než je maximálne množstvo, považované podľa Svetovej zdravotníckej organizácie za bezpečné. V roku 2009 vtedajší prezident Dmitrij Medvedev označil alkohol za „národnú katastrofu“ a vyhlásil nový pokus o boj s večným ruským pokušením.⁶

Tragická ruská slabosť pre vodku je často pripisovaná utrpeniu tzv. ruskej duše. Lebo pripustiť len tak, že intoxikácia a sebadeštrukcia sú akosi inherentným kultúrnym rysom – základnou súčasťou toho, čo znamená byť Rusom až na takmer genetickú úroveň –, je akoby obviňovať obeť. Ruská katastrofa s vodkou však nemá nič spoločné s nejakými prirodzenými predispozíciami.

V tejto knihe chcem dokázať, že dlhodobé pripútanie ruskej spoločnosti k fľaške vodky – a všetky neduhy z toho plynúce – je *politickou* katastrofou, generovanou moderným ruským autokratickým štátom. Pred nástupom modernej ruskej auto-

kracie ľud stredovekej Rusi popíjal ležiaky a pivo prirodzene fermentované z obilia, ako aj medovinu prirodzene fermentovanú z medu, prípadne *kvas*, prirodzene fermentovaný z chleba. Ak sa vydarilo, tak sa vyvážalo aj víno fermentované z hrozna a lesných plodín. Rusi teda nielen pili iba to, čo sa pilo všade inde na európskom kontinente, ale aj v porovnateľnom objeme a podobným spôsobom. To všetko sa zmenilo so zavedením veľmi neprirodzeného procesu destilácie, ktorý dodával alkoholickým nápojom a vodke silu – a tá zvyšovala zisk –, ktorej sa príroda jednoducho nemohla vyrovnáť. Moskovské veľkokniežatá a cári monopolizovali na začiatku 16. storočia lukratívny obchod s vodkou, z ktorého rýchlo urobili hlavný prostriedok, ako vytiahnuť z poddaných peniaze a majetky.

Podriadenie spoločnosti štátu prostredníctvom alkoholu nie je ruským unikátom: dokonca ešte v 19. storočí boli destilované nápoje prostriedkom „proletarizácie“ koloniálnej Afriky a podobný účel plnili aj pri útlaku otrokov v Spojených štátoch od konca 18. storočia po vypuknutie občianskej vojny. Nikde inde sa však alkohol nestal takou neoddeliteľnou súčasťou štátnych financií a politického ovládania spoločnosti, než za ruských autokratických cárov a v období sovietskeho impéria. To zanechalo znepokojujúce dedičstvo pre súčasnosť i budúcnosť dnešnej Ruskej federácie.⁷ Kým bola kasa plná a štát mocný, bolo ľahké prehliadnuť mravný, spoločenský a zdravotný úpadok, spôsobovaný nadmernou konzumáciou vodky. Pridanou hodnotou, aspoň čo sa týkalo stability autokratického vedenia, bol fakt, že bieda viedla ľudí späť do krčiem a nie do bojovej línie. Súhrnne povedané: konzumácia vodky je rovnako prirodzená, ako je prirodzená existencia autokracie – a v Rusku je jedno i druhé spolu tak prepletené, že vlastne tvoria rovnakú látku.

Znamená to, že vodka je v Rusku *všetkým*? Isteže nie, ale je mnohým. Nechcem sa na tomto mieste uchýľovať k monokauzálemu výkladu ruských dejín: bolo by vrcholom hlúposti tvrdiť, že všetko dôležité, čo sa v ruskej politike odohralo, je možné vysvetliť odkazom na alkohol. Naopak, predkladám tému vodky v ruskej politike ako alternatívnu optiku, s pomocou ktorej by sme mohli vidieť a teda pochopiť komplexnosť politického vývinu v Rusku. Niečo ako pohľad na ruské dejiny pred záverečnou – no na rozdiel od tejto situácie, keď máme následkom vypitého alkoholu skreslené vnímanie, pohľad cez optiku ruskej vodky v skutočnosti náš obraz rozjasňuje. Vzťah vodky a politiky nám pomáha pochopiť temperament slávnych ruských autokratických vodcov vzdialenej i nedávnej minulosti a ich vzťah ku svojim poddaným. Zvýrazňuje doposiaľ prehliadané faktory hlavných udalostí svetových dejín vrátane vojen, pučov a revolúcií. Zapĺňa značné medzery nášho chápania politiky a ekonomiky v rámci ruskej spoločnosti a kultúry. Umožní nám nanovo oceniť najväčšie diela ruskej literatúry a zbaviť sa zvetraného ponímania vnútornej dynamiky Ruska v úplne novom svetle. A napokon nám to môže pomôcť pri konfrontácii s monumentálnymi výzvami, ktoré historické dedičstvo autokratickej politiky presiaknutej vodkou predstavuje pre zdravú, prosperujúcu a demokratickú budúcnosť krajiny.

Rusi dnes chápu, že majú s alkoholom obrovský problém. Aj predstavitelia strán celého politického spektra neochotne pripúšťajú, že vodka je – celkom pravdepo-

dobne – najväznejším problémom, ktorému Rusko čelí. Pretože pochopenie minulosti a konfrontácia budúcnosti môžu priniesť tak veľa, úžitok racionálnej a serióznej diskusie o alkohole v Rusku zďaleka preváži riziko zjezenej srsti a konfrontácie citlivého a nepríjemného stereotypu, prípadne zdvorilého odmietania témy ako prehnaného kliše. Odborníci všetkých orientácií a národných príslušností sa tým už aj tak dosť dlho zaoberajú.

Táto kniha nie je vôbec prvá biografická vodky v ruskej politike a určite nebude ani posledná. Rusi píšú národné dejiny alkoholu už od čias Ivana Pryžova a jeho História ruských krčiem (*История кабаков в России*) z roku 1868. Väčšina následnej populárnej literatúry na túto tému – v Rusku i v zahraničí – skúma síce evolúciu a etymológiu nápoja, ktorý dnes poznáme ako vodku, no obvykle ide o pomerne povrchné práce.⁸ Oveľa hodnotnejšie sú diela profesionálnych historikov, politológov, sociológov, antropológov, demografov a odborníkov na verejné zdravie, ktorí venovali svoje akademické kariéry skúmaniu úzkej tematiky všeobecnej histórie alkoholu v Rusku. Sem patria diela Davida Christiana *Living Water* (1990) o preemancipačnom období ruského impéria, Patricie Herlihovej *Alcoholic Empire* (2002) o neskoroiperiálnom Rusku, Kate Transchelovej *Under the Influence* (2006) o búrlivých rokoch komunistickej revolúcie, Vlady Tremla *Alcohol in the USSR* (1982) o povojnovej ére, Stephena Whitea *Russia Goes Dry* (1996) o Gorbačovovej protialkoholickej kampani alebo Alexandra Nemcova *Contemporary History of Alcohol in Russia* (2011) o sovietskom a postsovietskom dedičstve.⁹ Namiesto využívania prístupnejších prameňov o histórii vodky v Rusku som sa rozhodol postaviť túto knihu na rigorózných akademických prácach – ako aj doposiaľ neobjavených dodatočných základných pramenných materiáloch z ruských, európskych a amerických archívov – a preskúmaním dôverného prepojenia vodky s ruskou štátnosťou v priebehu jednotlivých historických období od Ivana Hrozného až po voľby v roku 2012 a ďalej načrtnúť politickú biografiu alkoholu v Rusku.

Účelom tejto knihy nie je hodnotiť alkohol ako taký, ani škodoradostne zosmiešňovať ruské opilstvo. Nie je to ani cvičenie na tému ruského orientalizmu, ani protiruská hystéria – ale len snaha popísať rôznorodosť spôsobov, akým alkohol ovplyvňuje a katalyzuje fenomén politiky (a vice versa) v kontexte Ruska. Napokon, ani myšlienka politickej biografie alkoholu sa nevzťahuje iba na Rusko. Vplyvné dielo W. J. Rorabaugha *Alcoholic Republic* (1979) podobne osvetľuje rané dejiny Spojených štátov v novom svetle: keď sa v zadymených krčmách pripravovala protibritská revolúcia, Amerika bola všeobecne považovaná za „národ opilcov“. Už v 30. rokoch 18. storočia najčítanejšie noviny v amerických kolóniách *Pennsylvania Gazette* zostavili zoznam dvestodvadsiatich hovorových výrazov pre opitosť a prinášali články o nevydarených pokusoch zastaviť bujnejúce opilstvo. Autorom týchto článkov nebol nikto iný ako mladý filadelfský tlačiar a budúci otec-zakladateľ Benjamin Franklin. Mimochodom, mnoho vážených amerických otcov-zakladateľov bolo spojených s alkoholom ako vinári, pivovarníci alebo liehovarníci, pričom ikonickým vodcom novej krajiny sa stal výrobca whisky George Washington.¹⁰ No ak má každá krajina vlastnú históriu

alkoholu, vari v žiadnej inej krajine ako v Rusku nie je vzťah k alkoholu taký trvalý a taký prepletený s kultúrou, spoločnosťou a politikou. Napokon dúfam, že táto kniha zapáli v čitateľoch rovnakú iskrú obdivu a fascinácie Ruskom – jeho ľuďmi, politikou, dejinami a kultúrou –, aká motivovala mňa posledných dvadsať rokov.

Rukopis tejto knihy som z tých dvadsiatich rokov pripravoval len posledné tri – aj keď mi to pripadalo oveľa dlhšie. Pretože tento projekt ma až príliš dlho oddeľoval od mojej milovanej ženy a mojich detí Alexandra, Sophie a Heleny. Teším sa na bejzbalové zápasy, plavecké tréningy a bicyklovanie s mojou rodinou – to všetko muselo ísť pre túto knihu bokom. Moji rodičia Dale a Paula Schradovci boli vždy ochotní pomôcť mi okolo domácnosti, keď som potreboval pohnúť s písaním, a moji bratia Dan a Kent boli vždy pripravení poskytnúť mi bystrú radu a podporu. Bez mojej rodiny by tento projekt nebol ničím – ako ani ja sám, ak už ide o to.

Som dlžníkom svojich priateľov, kolegov, spolupracovníkov a študentov na Villanovskej univerzite – najmä na katedre politológie a ruských štúdií –, ktorí mi poskytovali spätnú väzbu, boli mi kamarátmi a vytvárali skvelé a prajné prostredie pre moju rodinu. Osobitne by som chcel zdôrazniť nesmerne cenné debaty s ľuďmi ako Lynne Hartnettová, Adele Lindemeyerová, Jeffrey Hahn, Matt Kerbel, Christine Palusová, Markus Kreuzer, otec Joe Loya, Miron Wolnicki, Boris Briker, Lauren Miltebergová, David Barrett, Kunle Olowabi, Lowell Gustafson, Jack Johannes, Bob Langran, Eric Lamazoff, Catherine Warricková, Catherine Wilsonová, Lara Brownová, Maria Toyodová, Jennifer Dixonová, Daniel Mark, Šigehiro Suzuki a Mary Beth Simmonsová. Moji dobrí priatelia Erasmus a Maureen Kerstingovci boli celé hodiny ochotní počúvať o mojej frustrácii a úzkostiach. Otec Peter Donohue, otec Kail Ellis, Merrill Steinová a Taras Ortynsky mi poskytovali inštitucionálnu podporu na rôznych úrovniach administratívy a Steve Darbec, Šišav Parajuli a Max McGuire mi výdatne pomohli pri rešeršovaní. Villanovská univerzita mi poskytla cennú finančnú pomoc na zabezpečenie licenčných práv fotografického materiálu použitého v knihe. Čo sa týka Villanovskej univerzity, musím sa poďakovať aj Stevenovi Schultzovi, ktorý pozorne prešiel kapitolu za kapitolou, koncept za konceptom a svojimi argumentmi ma po mnohých neočakávaných frustrujúcich momentoch presvedčil, aby som knihu napísal pre širšie publikum. Ďakujem ti, Steven.

Cítim sa požehnaný, že som sa spoznal s Murrayom Feshbachom – hlavnou postavou tejto knihy –, poradcom, mentorom a priateľom. Rusko je ti ohromným dlžníkom za päť desaťročí neúnavnej výskumnej práce a ja ti dlhujem rovnakou mierou za tvoje navigovanie a inšpiráciu.

Mimo tých, čo mi pomáhali s hlavnou líniou knihy, ďakujem širokému spektru odborníkov, ktorí prejavili mimoriadnu láskavosť, keď odpovedali na moje otázky a dožiadania, prípadne mi poskytli priateľskú podporu. Bol to Mark Steinberg, Mark Beissinger, Alexander Nemcov, Nicholas Eberstadt, David Christian, Jim Sweigert, Richard Tempest, Kate Transchelová, Robin Room, Martin McKee, David Leon, David Fahey, Charles Kings, Harley Balzer, Scott Behlbach, Jud Twiggová, Carol Leffová, Emmanuel Akyeampong, Steve Trusa, Herb Meyer, Adrienne Jacobsová,

Anna Baileyová, Dmitrij Fedotov, Thomas Jabine z Kongresovej knižnice, Jos Schaecken z Birchbarkovho projektu gramotnosti na Leidenskej univerzite, Peter Maggs z Právnickej fakulty Illinoiskej univerzity a Kristy Ironsideová, ktorá ma zachránila pred osobitnou transatlantickou cestou do archívov v Moskve. Či si to uvedomujú, alebo nie, svojou podporou a inšpiráciou mi pomohli aj Vlad Tremel, Jeremy Duff, Cliff Gaddy, Quinn Ernster, Daniel Treisman, Chris Walker, Clint Fuller, Lyndon Allin, Brian Varney, Tony Dutcher, Mark Adomanis, Anatolij Karlin, Sean Guillory, Duncan Redmonds, Jeff Williams, Tim Shriver, Dave Deibler a Barb Shilfová, Steve Perry a skvelí ľudia z firiem CPD, Fishbone, Templeton Rye a Mitchell & Ness. Zvláštne poďakovanie patrí aktívnym komunitám osobitnej starostlivosti, či už v Spojených štátoch alebo v zahraničí, za ich často nedocenenú prácu so zraniteľnými, marginalizovanými a s ľuďmi, ktorí zažili brutálne zaobchádzanie. V podobnom duchu by nebol možný môj výskum v Rusku bez ochoty Georgie a Andrewa Williamsovcov a ich charitatívnej práce pre organizáciu ROOF (strecha – pozn. prekl.), čiže Russian Orphan Opportunity Fund (Fond príležitostí pre ruské siroty). Moja skúsenosť so znevýhodnenými sirotami z Podolska doslova zmenila môj života, ako to objasním v poslednej kapitole knihy. Pretože mnoho skutočných obetí politiky presiaknutej vodkou sa nachádza v sužovanom ruskom systéme sirotincov, považujem za prirodzené, že isté percento z predaja tejto knihy pôjde na účet organizácie ROOF.

Napokon, no nie nakoniec, podobne ako v prípade mojej predchádzajúcej knihy *The Political Power of Bad Ideas* by ani toto dielo nevzniklo bez ohromnej a oddanej práce ľudí vo vydavateľstve Oxford University Press. Prvým spomedzi nich je môj redaktor David McBride, ktorý od samého počiatku zdieľal moju víziu a vieru v zmysluplnosť tohto projektu. Chcel by som sa tiež čo najsrdečnejšie poďakovať množstvu anonymných recenzentov, ktorí prešli každý riadok a každú poznámku rukopisu tejto knihy. Vaše úsilie knihu značne vylepšilo.

Nakoniec treba povedať niekoľko slov o predsudkoch a motiváciách nezainteresovaného autora zo zahraničia, ktoré ho vedú k písaniu o takom spoločenskom tabu, ako je alkohol v Rusku. Nepochybujem, že sa namiesto konfrontácie s argumentmi, ktoré som v tejto knihe predložil, uchýlia niektorí čitatelia k nepodloženým záverom, založeným výlučne na národnej príslušnosti. Chcel by som preto jasne povedať, že mojím cieľom bolo prispieť k zdraviu, šťastiu a prosperite ruského ľudu, voči ktorému prechovávam dlhodobý obdiv a rešpekt. Moja fascinácia touto témou vzrástla počas pobytu v Moskve v 90. rokoch minulého storočia, keď som si po prvý raz uvedomil, že ako cudzinec dokážem, ak ide o alkohol a ruskú štátnosť, pochopiť problém ako celok. Nieкто si môže ešte myslieť – opätovne omylom –, že moja kritika úlohy vodky v ruskej politike je motivovaná osobnou nechutou k alkoholu. Pretože som žil (a výdatne popíjal) v Rusku i v Spojených štátoch, musím sa priznať, že som vypil oveľa viac vodky ako priemerný Američan a oveľa viac piva ako priemerný Rus. Túto knihu možno kritizovať za veľa vecí, no určite nie za to, že by išlo o traktát o striedmosti puritánskeho abstinenta.

Úvod

Nikita Chruščov bol taký zvláštne odzbrojujúci chlapík: vysoký meter šesťdesiat a takmer rovnako široký, tvár akoby vyrobená z gitu. Tento bývalý roľník so štyrmi triedami základného vzdelania sa zo sovietskeho komisára stal akýmsi spôsobom neočakávaným nástupcom krvilačného tyrana Josifa Stalina. Zavalitý Chruščov bol stelesnením protikladov: bol súčasne bystrý i krátkozraký, tajnostkársky i utáraný, skromný i okázalý, optimistický i apokalyptický.

Tento svet nikdy nevidel ruského autokrata, akým bol Chruščov. Pred jeho príchodom k moci v 50. rokoch minulého storočia vládli nad Euroáziou celé stáročia zdržanliví, chladní a neprístupní komisári a imperátori. Či už to bol cár alebo komunista, ruskí vodcovia pôsobili ako všemocní a aktívne vytvárali obraz vlastnej neomylnosti. Naopak, Chruščov mal v sebe prekliatie ľudskej krehkosti a nedokonalosti, čo uvidel svet v plnej nahote v 50. a 60. rokoch.¹ Od potlačenia ľudového odporu vo východnej Európe po búchanie topánkou na rokovaní OSN, ba dokonca až po dovlečenie sveta na pokraj termojadrového holokaustu pre Kubu sa Chruščov potácal od fiaska k fiasku. Bolo preto pochopiteľné, že v roku 1964 politbyro strany až príliš ľudského Chruščova odvolalo a namiesto neho nastúpil zamračený Leonid Brežnev, v ktorého osobe sa do čela Ruska znova vrátil chladný a neprístupný autokrat.

Keď Chruščova odstavila jeho vlastná komunistická strana od moci, bol tento „osobitný dôchodca“ nútený tráviť dôchodok na svojej dači – letnom dome západne od Moskvy. Ak sa práve nerýpal v záhradke alebo neutiekol svojim strážcom poprechádzať sa po brehu neďalekej rieky Moskvy vo svojom povestnom slamenom klobúku a v nohaviciach opásaných až popod pazuchy, diktoval svoje pamäti na obyčajný magnetofón, čím poskytol neoceniteľný materiál z pozície jediného ruského autokrata, ktorý zomrel v pokoji mimo svojho úradu. Jeden a pol milióna slov, ktoré prešli jeho starnúcimi mäsitými perami a ktoré sa zhmotnili do stoviek hodín na záznamových kotúčoch, tvorí najfascinujúcejšiu výpoveď o dôležitosti alkoholu v intrigách Stalinovho vnútorného kruhu v podaní jedného z mála tých, ktorí prežili, aby o tom podali svedectvo.²

Josif Stalin je konvenčne vykresľovaný ako brutálny diktátor, ktorý začiatkom 20. rokov uchoпил opraty absolútnej moci v Sovietskom zväze, lebo sa mu podarilo vyšachovať a zlikvidovať svojich politických odporcov, alebo ako paranoidný tyran, ktorý pestoval všadeprítomný kult osobnosti a ktorý vládol nad Sovietskym zväzom prostredníctvom strachu, represálií a zastrášovania. Za jeho vlády zahynuli milióny ľudí v pracovných táborech, počas nútených deportácií, v období masívnej kolektivizácie a industrializácie, v dôsledku genocídy a na následky hladomoru. A to všetko ešte predtým, než za obeť nacistickému Nemecku padlo počas druhej svetovej vojny ďalších dvadsaťštyri miliónov duší.³ Aké to je, byť komplicom s krvou miliónov na svojich rukách? Ako kráčať po tenkom ľade lichôtok pánovi, aby najbližšie neprišiel rad na moju hlavu a pritom človek nezošalel a nezatratil svoju dušu?

Na týchto praskajúcich páskach nám Chruščovov starnúci hlas ponúka možnosť nahliadnúť do života Stalinovho vnútorného kruhu, keď sa v dobrých i zlých časoch rozhodovalo aj o tých najpálčivejších politických otázkach za stolom veľkého vodcu. Začiatkom 30. rokov bol Stalin „prostý a prístupný.“⁴ Máš problém? Zavolaj priamo Stalinovi. Alebo ešte lepšie, zájdi za ním na daču, bude sedieť vo vlašnom letnom povetrí na verande.

Podával sa silný ruský vývar a k tomu vedľa stála karafa vodky s krčahom vody. Pohár na vodku bol taký akurát. Človek vošiel dnu, pozdravil sa a on povedal: „Budete niečo jesť? Sadnite si.“ „Sadnúť si“ znamenalo zobrať si misku na polievku (polievková misa bola hneď vedľa), nabrať si polievky, koľko hrdlo ráči, sadnúť si a jesť. Ak ste sa chceli niečoho napiť, zobrali ste karafu, naliali si do pohárika a vypili na ex. Ak ste chceli druhý, bolo to iba na vás. Človek pozná svoju mieru, hovorí jedno porekadlo. Ak nechcete piť, tak nemusíte.⁵

Ale to bolo v raných dobách. Postupom času sa tlak totalitnej diktatúry podpísal aj na Stalinovi. V roku 1932 po verejnej hádke spojenej s popíjaním alkoholu zomrela za zvláštnych okolností Stalinova druhá žena. To urobilo zo Stalina nevrlého samotára. Hroziaca vojna s Adolfom Hitlerom – a najmä veľmi pravdepodobná *prehra* v tejto vojne – uvrhla Stalina do ešte ponurejších depresí.⁶ Stalin potemnel. Pil viac a viac. A čo horšie, začal nútiť iných, aby pili pre jeho potešenie. „V tej dobe sa už žiadne večere u Stalina neobišli bez ťažkého pitia, či človek chcel alebo nie,“ spomínal si Chruščov. „Stalin chcel evidentne utopiť svoje svedomie a žiť v stave otupenosti, teda aspoň sa tak zdalo. Nikdy neodchádzal od stola triezvy a čoraz častejšie nedovoľoval ostatným, aby ani oni nešli domov v triezvom stave.“⁷

Po vymenovaní Lavrentija Beriju, Stalinovho sadistického katana do čela Ludového komisariátu pre vnútorné záležitosti (NKVD, predchodcu KGB) sa kedysi príjemné večere členov politbyra zmenili na neskrývanú súťaž o získanie šéfovej priazne. Stalin, večne podozrievavý, že sa proti nemu pripravuje sprisahanie, používal alkohol, aby udržoval svoj vnútorný kruh v neistote: jeho zámerom bolo opiť svojich najbližších súdruhov (alebo potenciálnych rivalov) tak, aby z nich vypáčil

tie naj dôvernejšie myšlienky a odhalil ich skutočné úmysly. Ak by sa nedokázali kontrolovať, zotrúvali by v stave podozrievavosti jeden voči druhému a nemohli by zvrhnúť jeho vládu. „Stalin to mal rád,“ spomínal si Chruščov. „Rád nás staval jedného proti druhému a vyvolával a posilňoval [naše] nižšie pudy.“⁸

Celé 40. a 50. roky – teda od obdobia, keď nemecký wehrmacht takmer zničil Sovietsky zväz, až po obdobie, keď sa zo Sovietskeho zväzu stala vystatovačná globálna supervelmoc – sa najvyššia sovietska politika odohrávala v atmosfére študentského večierku s diablom. Či v Kremli alebo na Stalinovej dači, politické rozhodnutia sa prijímali počas pitiek a prípitkov s pohárom ruskej vodky, krymského šampanského, arménskeho koňaku či gruzínskeho vína v ruke. Začínali sa obyčajne neskoro večer a končili sa až nadránom. Než sa členovia sovietskeho vedenia pustili ráno – alebo ešte častejšie krátko popoludní – do plnenia úloh, najprv sa vytackali von vyvracať alebo ich pošpinených odviezli domov ich ochrankári. Juhoslovanský partizán Milovan Đilas si takto spomína na svoje návštevy v Kremli: „Na týchto večeriach sa rozhodovalo o osude obrovskej ruskej krajiny, o novozískaných územiach a do značnej miery aj o osude ľudskej rasy. A hoci tieto večere neinšpirovali prítomných duchovných tvorcov – ,inžinierov ľudských duší“ – k veľkým činom, zato mnoho činov tam zostalo navždy pochovaných.“⁹

Đilasovi sa to *nepáčilo*, no ani členovia Stalinovho politbyra – elita Komunistickej strany Sovietskeho zväzu – sa na týchto večeriach nezúčastňovali práve ochotne. Chruščov si ponurým hlasom spomína, ako vnútorný kruh tieto stretnutia so Stalinom neznášal – predovšetkým pre nemierne pitie:

Takmer každý večer zazvonil telefón: „Zastav sa, dáme si večeru.“ Boli to obávané večere. Domov sme sa vracali na úsvite a ešte sme museli ísť do práce. Snažil som sa byť v kancelárii do desiatej predpoludním a počas obednej prestávky si trochu pospať, pretože vždy hrozilo nebezpečenstvo, že ak sa človek nevyspal a Stalin ho znovu zavola na večeru, mohol zadriemať priamo za jeho stolom. A tí, ktorým sa to stalo, si preskákali svoje.¹⁰

Ušetrení neboli ani cudzinci. Keď si Stalin s Hitlerom v roku 1939 rozkúskoval východnú Európu na základe paktu Molotov – Ribbentrop, Stalin pohostil delegáciu vedenú nacistickým ministrom zahraničných vecí Joachimom von Ribbentropom vybranou dvadsaťštyrichodovou štátnou večerou v prepychovom kremľskom Veľkom paláci. Pre mnohých hostí to bola najohromujúcejšia spoločenská udalosť, akú zažili.¹¹ No než sa hostia stihli pustiť do jedla, sovietsky minister zahraničných vecí Vjačeslav Molotov navrhol, aby každý člen z oboch delegácií predniesol prípitok – dokopy to bolo dvadsaťdva ľudí. Stalin prehodil pár slov s každým hosťom a potom si s ním priľukol. Keď takto „poctil“ každého hosťa, už podpíť Nemci si vydýchli a konečne sa chceli pustiť do jedla – aby vzápätí viditeľne podgurážení Molotov zvolal: „A teraz si vypijeme na všetkých členov delegácií, ktorí sa *nemohli* zúčastniť na tejto večeri.“¹² A tak to pokračovalo.

Ribbentrop si na ten osudový večer spomína, že hnedastá korenistá vodka, ktorú pili, bola „taká silná, že človeku takmer vyrazila dych“ – no Stalin záhadným spôsobom pôsobil vyrovnaným dojmom, akoby sa ho alkohol vôbec nedotkol. Podpitý Ribbentrop oťaženým jazykom vyjadril pred Stalinom svoj „obdiv k ruským hrdlám, ktoré sú porovnateľné s našimi nemeckými.“ Veľký diktátor sa zasmial, odtiahol nacistického ministra bokom a prezradil mu, že on má vo svojom pohári krymské víno rovnakej farby, akej bola tá „diabolská vodka“, ktorú nútil piť všetkých ostatných.¹³

Jedinou záchranou zahraničných hodnostárov bolo zrejme iba to, že sa – na rozdiel od členov politbyra – nemuseli so Stalinom stretávať pravidelne. Člen nastickej delegácie Gustav Hilger neskôr popísal hádku s Berijom, ktorý sa na Hilgera nahneval, keď si nechcel vypiť. „Čo sú to tu za spory?“ zamiešal sa medzi nich Stalin žartovným tónom. „Ak nechcete piť, nikto vás nemôže nútiť.“

„Ani šéf NKVD osobne?“ spýtal sa Hilger.

„Pri tomto stole,“ odpovedal Stalin, „neznamená ani šéf NKVD viac než ktoľvek iný.“

Nemcov takéto reakcie utvrdili, že sovietske vedenie je prostomyseľné i nepredvídateľné zároveň. Hilger si všimol, ako sa Stalin dokázal bleskovo zmeniť zo žoviálneho na smrteľne vážneho človeka, pričom zdôraznil svoju „otcovskú benevolenciu, s ktorou si vedel získať svojho oponenta a oslabiť jeho ostrážitosť.“¹⁴ Stalin nútil ostatných piť, kým nestratili zábrany, čo nepochybne využíval vo svoj prospech.

Či už Stalin hostil pred vypuknutím vojny spojencov Osi alebo počas vojny spojencov koalície, alkohol bol integrálnou súčasťou vysokej diplomacie. Ani nie tri roky po odchode podguráženej nastickej delegácie zo Stalinovho dvora dorazila v auguste 1942 do Moskvy delegácia britského premiéra Winstona Churchilla, ktorej sa dostalo rovnaké pohostenie. Prebiehali najtemnejšie dni druhej svetovej vojny a cieľom britskej misie bolo nadviazať vzťahy s novým sovietskym spojencom, ktorý v tej dobe čelil drvivému náporu nacistických vojsk a ich *blitzkriegu*. Churchill súčasne so sebou privážal nepríjemnú správu, že pomoc v podobe druhého frontu v západnej Európe nepríde tak rýchlo. Churchill tvrdil, že „pitie alkoholu pred, po a ak je potrebné, aj počas jedla a medzi jednotlivými chodmi“ je jeho „tajným obradom“, a preto sa zdal dobre pripravený vydržať kremelské alkoholické bakchanálie.¹⁵

Soviety si však udržali výhodu domáceho prostredia. „Nič hroznejšie si nemožno predstaviť, ako je kremelský banket, no musí sa to vydržať,“ spomínal si stály podtajomník britského ministerstva zahraničných vecí sir Alexander Cadogan. „Žiaľ, Winston to neznášal práve najlepšie.“

Churchill, ktorého neodradil úvodný banket, požiadal Stalina pred odletom z Ruska o poslednú schôdzku. O jednej ráno v deň odchodu delegácie zavolali Cadogana do Stalinovej súkromnej kremelskej rezidencie. Cadogan tam našiel oboch lídrov v Molotovovej spoločnosti a v rozmarnej nálade. Stoly sa prehýbali od jedla, bolo tam pečené prasiatko a nespočetné množstvo vypitých fliaš alkoholu. „Stalin

ma prinútil vypiť niečo strašidelné,“ spomínal si Cadogan. „Winston sa sťažoval na ľahké boľenie hlavy a v tom čase sa už obmedzoval iba na pitie neškodného šumivého kaukazského červeného vína.“ Ale práve toto vzájomné porozumenie, tvrdí Cadogan, ktoré vzniklo v tú noc nezriadeného pitia, položilo základy veľkého spojenectva, ktoré napokon skolilo nacistického molocha.¹⁶

Ďalší kremľský banket v plnej paráde usporiadali Sovietsi na počesť francúzskeho prezidenta Charlesa de Gaulla, ktorý prišiel do Moskvy na sklonku vojny v Európe v decembri 1944. Oslavu blížiaceho sa víťazstva však kalil nepokoj, ktorý vyvolávala Stalinova stúpajúca opitosť. Veľký diktátor totiž predniesol sériu prípitkov – de Gaulle ich narátal tridsať – na adresu ľudí zo svojho okolia, pričom jeden prípitok za druhým vyvolával väčšie a väčšie zimomriavky.

Napríklad na adresu veliteľa hlavného velenia tyla Červenej armády Andreja Chruľova (ktorého manželku krátko predtým zatkli na základe podozrenia z účasti na sprisahaní) povedal: „Nech radšej robí lepšie než najlepšie, alebo ho obesíme, ako je zvykom v našej krajine!“ Za tým nasledovalo veselé cinkanie pohárov a, pochopiteľne, nervózne pritakávanie.¹⁷

Na adresu veliteľa letectva Alexandra Novikova Stalin povedal: „Je to dobrý maršal, pripíme si naňho. Ale ak nebude robiť svoju prácu poriadne, tak ho obesíme!“ (O dva roky neskôr Novikova degradujú a zatknú, Berija ho bude osobne mučiť a potom ho odsúdia na pätnásť rokov v tábore nútených prác.)¹⁸

Bol tam prítomný aj Lazar Kaganovič, Chruščovov ochranca a mozog Stalinom vyvolaného teroristického hladomoru v 30. rokoch na Ukrajine, ktorý pripravil o život milióny ľudí. Na predvojnovom bankete na Ribbentropovu počesť si Stalin s osobitným potešením vychutnával ošívanie sa svojich nacistických hostí, keď museli pripíjať na zdravie Žida Kaganoviča.¹⁹ Na konci vojny sa hostia i prípitky zmenili. Stalin vyhlásil Kaganoviča za „statočného muža, ktorý vie, že ak vlaky nedorazia načas, tak ho zastrelíme!“

Mohol nepríjemne sa cítiaci de Gaulle vedieť, že Kaganovič obetoval Stalinovej krvilačnej paranoji svojho brata Michaila? „Čo musí byť, to musí byť,“ poznamenal chladne Lazar, keď sa dozvedel, že jeho brat vyvolal Stalinovo podozrenie. Michaila počas vypočúvania na druhý deň zastrelili. Ale to bolo na začiatku vojny – teraz mohol Lazar ako všetci ostatní s predstieranou dobrou náladou a za úslužného zvonenia pohárov len počúvať Stalinove zlovestné prípitky.²⁰

Každého normálneho svedka takéhoto vystupovania, nehovoriac o zahraničných osobnostiach, ako bol de Gaulle, niečo také jednoducho šokovalo. Stalin postrehol na hosťovej tvári nevôľu, položil de Gaullovi ruku na plece a s úsmevom povedal: „Nazývajú ma monštrum, ale ako vidíte, robím si z toho žarty. Možno nie som až taký hrozny.“²¹

Aspoň v ten večer sa Nikita Chruščov vyhol Stalinovmu hnevu, čo nebolo vždy možné. Počas jednej večere si Stalin vyklepal popol z fajky na Chruščovovu holú hlavu a potom zavalitého starnúceho bývalého roľníka, z ktorého sa stal dvorný šašo, prinútil vypiť pohár vodky a zatancovať *gopak*, teda tradičný ukrajinský ľudový tanec v podre-

pe, ktorý Chruščovovi spôsobil neznesiteľnú bolesť. Občas šéf KGB Berija pripevnil Chruščovovi na chrbát saka cedulku s nápisom *chuj*. Chruščov si to všimol až vtedy, keď sa celá spoločnosť váľala od smiechu. Okrem toho kolegovia niekedy Chruščovovi položili na stoličku paradajky, na ktoré si potom Nikita sadol. Hrdý a výchovou mierny človek sa stal v spoločnosti takýchto spolupracovníkov ťažkým pijanom. A to z jediného dôvodu – aby sa zalíškal Stalinovi. Niekedy sa tak opil, že ho Berija musel odvieť do postele, kde sa vzápätí pomočil. Ako neskôr poznamenal Chruščovov životopisec: „Najstrašnejšie na týchto pitkách bolo, že človek urobil lepšie, keď tam bol, ako by tam nebol. Lebo je lepšie byť ponížovaný ako ukrižovaný.“²²

Takto si na to Chruščov neskôr spomínal vlastnými slovami:

Doslova nás nútil piť! Rozprávali sme sa o tom, ako by sme obed či večeru nejako rýchlejšie ukončili. Niekedy sme pred obedom či pred večerou povedali: „Tak čo, ako to bude dnes, bude dnes súťaž v pití alebo nie?“ Nechceli sme to robiť, lebo sme mali robotu, no Stalin nám to neumožnil... Stalin sám na začiatku večere vypil iba pohár koňaku či vodky a potom víno... Každého to odpudzovalo, človeku sa robilo zle od žalúdka, no Stalin bol v tomto neúprosný.²³

Možno sa preto čudovať, že doslova každý člen sovietskeho politbyra zo 40. rokov bol v podstate ťažký alkoholik? Nie však preto, lebo mali vo svojej DNA zakódovaný alkoholizmus, ale preto, lebo boli produktmi politického systému, ktorý si vynucoval opilecké excesy. Stalinov okruh kamarátov z mokrej štvrte tvoril Chruščov, Berija, Molotov, Kaganovič, Georgij Malenkov a Anastas Mikojan. Bola to partia ľudí, z ktorých niektorí boli najneľútostnejší banditi v histórii – a pritom všetci boli nútení piť proti vlastnej vôli, aby žili v neistote a nemohli zosnovať sprisahanie s cieľom zvrhnúť paranoidného generálneho tajomníka. „Stalin nás nútil piť,“ potvrdzuje vo svojich memoároch aj Anastas Mikojan. „Jeho zámerom nepochybne bolo rozviazať nám jazyk, aby sme nedokázali kontrolovať to, čo hovoríme a on tak zistil, o čom uvažujeme.“²⁴

Podľa Stalinových životopiscov „nútenie tvrdých súdruhov strácať kontrolu nad sebou sa stalo jeho športom a mierou ich vazalstva voči nemu.“²⁵ Najtvrdší spomedzi nich bol Stalinov kat Lavrentij Berija – sadistický šéf tajnej polície, smutne známy krúžením po Moskve vo svojej limuzíne, aby si na uliciach vyberal ženy (vraj ich bolo takmer dvesto), ktoré mu potom dodali do jeho apartmánu, kde ich nalial alkoholom a znásilnil. Za iných okolností však Berija neznášal, keď ho niekto nútil piť pre vlastné potešenie. No aj tak nielen pil, ale nútil k tomu zo servility voči Stalinovi aj ostatných. Chruščov si na slabnúcom zázname spomína na Berijove slová: „Musíme sa opiť,“ povedal Berija, „čím skôr, tým lepšie. Čím skôr sa opijeme, tým rýchlejšie bude po zábave. Za žiadnych okolností nás triezvych domov nepustí.“²⁶ Berija sa podobne ako všetci ostatní snažil zo všetkých síl, aby prežil – presnejšie, aby sa vyhol Stalinovým nenávideným pretekom v pití.

Nie je prekvapením, že koncom 40. rokov sa v dôsledku ustavičného pitia začali u Chruščova prejavovať problémy s pečeňou. Stalin najprv akceptoval nariadenie

lekárov, ktorí Chruščovovi zakázali piť alkohol, Berija však namietol, že aj on má síce problémy s pečeňou, ale aj tak bez problémov pije. „Tak som prišiel o svoju obrannú zbraň (že nemôžem piť pre chorú pečeň): či chceš, či nie, pi! Kým vládzeš chodiť a kým ešte dýchaš, tak pi!“²⁷

Iní členovia Stalinovho vnútorného kruhu mali rôzne úhybné stratégie. Chruščovovova pravá ruka Anastas Mikojan sa obvykle počas nočných radovánok nejako vytratil a krátko si podriemal – kým aj jeho Berija nenabonzoval. „Ty si myslíš, že si bytrejší než ostatní?“ čertil sa Stalin. „Daj pozor, aby si to neskôr neľutoval.“²⁸ Chruščov tvrdil, že Mikojan spolu s Berijom a Malenkovom dokonca prehovoril kremelské čašníčky, aby im namiesto vína nalievali šťavu rovnakej farby, až kým ich Stalinovi nevyzradil kandidát politbyra Alexander Ščerbakov. Chruščov si spomínal:

Stalin zúril, že sa ho pokúsili oklamať a poriadne vyčistil Berijovi, Malenkovovi a Mikojanovi žalúdok. Všetci sme sa hnevali na Ščerbakova, pretože sme vôbec nemali chuť piť to víno. Pili sme, aby sme sa Stalina zbavili, no súčasne sme sa to snažili obmedzovať na minimum s ohľadom na svoje zdravie a strach, že sa z nás stanú alkoholici.²⁹

Ščerbakov – Stalinov pijanský pochlebovač – zomrel v najlepšom veku štyridsiatich štyroch rokov na infarkt dva dni po tom, ako sa Nemecko 10. mája 1945 vzdalo. Stalin si ho cenil, no Chruščov a ostatní z partie „vedeli, že zomrel od nadmerného pitia v snahe vyhovieť Stalinovi, a nie preto, lebo pocítoval vlastné nepotlačiteľné nutkanie piť.“³⁰ Podobne aj Andrej Ždanov – považovaný svojho času za Stalinovho dediča na tróne – zomrel ani nie o dva roky neskôr ako päťdesiatdvaročný, pričom až do konca života ignoroval časté varovania svojich doktorov, aby prestal piť.

Bolo zrejmé, že celá táto situácia má katastrofálne následky pre ich prácu a fyzické zdravie. „Z ľudí sa stávali doslova opilci, ale čím bol dotyčný človek opitejší, tým väčšmi to Stalina tešilo.“³¹

Hoci sa pijanské stretnutia politbyra obvykle začínali pri obednom stole, často sa končili inde. Za teplých letných dní, keď severné slnko svieti neskoro do večera, sa obávané večere na Stalinovej dači konali pod holým nebom na čerstvom vzduchu a v tichu vidieckej krajiny. Pri týchto príležitostiach Chruščov spolu s generálmajorom Alexandrom Poskrjobyševom zvykli hodiť do neďalekého rybníka zástupcu ľudového komisára obrany Grigorija Kulika. Takéto ponižovanie Kulika nebolo žiadnym rizikom, pretože všetci vedeli, že Stalin už dávno stratil rešpekt voči „vždy pripitému bonvivánovi“, ktorého neschopnosť na leningradskom fronte počas druhej svetovej vojny umožnila nacistom úplne obklúčiť druhé hlavné mesto Ruska.³² Kulik bol mocný chlap, ktorý potom rozzúrený a premočený skrz-naskrz naháňal Chruščova s Poskrjobyševom po celom pozemku, kým sa mu neskryli v neďalekom kroví. Opilec Poskrjobyšev (podľa svedectva Stalinovej dcéry zvracal z celej Stalinovej partie najväčšmi zo všetkých) sa v rybníku vyvážal tak často, že ochranka v obave, aby sa tento významný sovietsky funkcionár neutopil, potichu rybník vypustila. „Ak